

Prediking ten tyde van die COVID-19-pandemie: 'n Gegronde teoretiese verkenning

Marileen Steyn, Cas Wepener, Hennie Pieterse

Opsomming

Sedert die uitbreek van die COVID-19-pandemie in Suid-Afrika, het die gevolglike inperking van kerke gevra om oor die formaat en inhoud van prediking te herbesin. Die vraag het ontstaan hoe prediking in tye soos hierdie lyk en kan lyk en spesifiek die inhoud van preke die week vóór en ná die staat van inperking.

Hierdie artikel ondersoek die inhoud van preke wat in hierdie tydperk in Suid-Afrika gelewer is deur middel van gegronde teorie, ten einde die kerntemas in die prediking te midde van die COVID-19-pandemie en grendeltyd te identifiseer en vandaar 'n homiletiese praxisteorie vir prediking in tye soos hierdie daar te stel.

Die naby-ver spanning wat in die wisselwerking tussen die beleefde realiteit van die hoorders en die realiteit wat verkondig word, na vore kom, word ondersoek. Geloofsgewoontes en geloofsonderkeid word ondersoek as kernkonsepte wat hierdie spanning kan vashou en wat hoorders kan help om die dun ruimtes wat deur liminale tye soos hierdie geskep word, te navigeer.

1. Inleiding

Die uitbreek van die COVID-19-pandemie het die moderne wêreld met die krisis van gesondheidsbeheer in 'n netwerkkultuur gekonfronteer. As deel van owerhede se antwoord op die krisis, is maatreëls soos sosiale afstand, nasionale kwarantyn en, soos in die geval van Suid-Afrika, verskillende vlakke van grendeltyd ingestel. Op 15 Maart 2020 het Suid-Afrikaanse president Cyril Ramaphosa 'n nasionale ramptoestand aangekondig en 'n verbod op saamtrekke van honderd of meer mense ingestel. Een van die gevolge hiervan was dat die meerderheid kerke, waaronder NG kerke,¹ regoor die land hul deure moes sluit en na alternatiewe vorme van kerkwees en eredienste moes begin soek. Op 22 Maart 2020 het baie kerke, waaronder die NG Kerk, nuwe grond betree deur e-eredienste aan te bied met behulp van video's, lewendige uitsendings van eredienste,

¹ Die NG kerk is die grootste Afrikaans-sprekende Gereformeerde kerk in Suid-Afrika.

potgooie, virtuele nagmaalvierings en ander vorme wat deur tegnologiese ontwikkelinge moontlik gemaak is.²

Op 23 Maart 2020 het president Ramaphosa 'n nasionale kwarantyn van drie weke aangekondig. Dit het mense onseker, vreesbevange en paniekerig gemaak en die druk op die kerk om 'n getuie te wees, verhoog. Op 29 Maart 2020 is dominees weer te midde van die inperking en verbod om samekomste gevra om deur middel van (vir sommiges onbekende) tegnologie die evangelie vanuit hul huise te verkondig.

Benewens die liturgies-ruimtelike impak wat daar op die Woordverkondiging was, het die pandemie ook teologiese vrae aangeroei wat uitdagings aan die prediking gestel het. In die lig hiervan het die vraag ontstaan hoe prediking in tye van krisis soos hierdie lyk en kan lyk, en meer spesifiek wat die inhoud van die preke die week voor en na die staat van inperking was. Tot op hede is daar reeds navorsing oor die formaat van prediking en liturgie ten tye van krisis en kwarantyn bekend gestel,³ asook oor pastoraat.⁴ Hierdie artikel wil egter 'n bydrae tot die gesprek maak deur te kyk na die inhoud van preke in hierdie krisistyd, 'n area wat tot op hede nog geen aandag geniet het nie.

Vanuit bogenoemde konteks het die navorsingsvraag ontstaan: Wat was die kerntemas in die prediking te midde van die COVID-19-pandemie en gevolglike grendeltyd en hoe sou 'n homiletiese praxisteorie vir prediking in so 'n situasie daar kon uitsien? Die doel van die studie is dus ensyds 'n inhoudelike analise van die prediking en andersyds 'n poging om op grond van die insigte wat uit die analise bekom word, homiletiese roetemerkers te formuleer in die vorm van 'n

² Cf. *Nicholas Matthee*, Hoe lyk begrafnisse wanneer daar niemand kan wees nie? in: Die Kerkbode, 3 April 2020, <https://kerkbode.christians.co.za/2020/04/03/hoe-lyk-begravnisse-wanneer-ander-nie-daar-kan-wees-nie/> (28 April 2020 geraadpleeg).; *Cas Wepener/Nicholas Matthee*, Kubernagmaal in virustyd, in: Die Burger, Volksblad, 17 March 2020, <https://www.netwerk24.com/Stemme/Menings/kubernagmaal-in-virustyd-20200317> (17 Maart 2020 geraadpleeg). Idem., Kuberbegraafplase, kuberpelgrimstogte en Korona. in: Vrye Weekblad, 27 Maart 2020. Sie nook in hierdie verband die werk van John Witvliet en die Calvin Institute of Christian Worship op <https://worship.calvin.edu/resources/resource-library/covid-19-and-worship-resources-for-churches-adapting-to-social-isolation> (28 Maart 2020 geraadpleeg).

³ *Matthee* (note 2); *Wepener/Matthee* (note 2)

⁴ *Anandie Greyling*, Wenke vir virtuele pastoraat, in: Die Kerkbode, 6 April 2020, <https://kerkbode.christians.co.za/2020/04/06/wenke-vir-virtuele-pastoraat/> (6 April 2020 geraadpleeg); *Jan-Albert van den Berg*, Pastorale sleutels vir 'n COVID 19 grendeltyd. *Communitas*, 17 April 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=SBBatw1i8uk&t=739s> (18 April 2020 geraadpleeg). Daar was wel in hierdie tyd ook enkele stemme in die media wat gekant was teen die gebruik van nuwe tegnologie in die liturgie in hierdie tye. Cf. *Dieter de Bruin*, COVID-19: Geleenthede en ongemak van 'eredienslose' tyd, in: Die Kerkbode, 13 April 2020. <https://kerkbode.christians.co.za/2020/04/13/COVID-19-geleenthede-en-ongemak-van-eredienslose-tyd/> (28 April 2020 geraadpleeg); *Johann Rossouw*, Nagmaal is nie sommer enige ritueel nie, in: Die Volksblad, 24 March 2020. <https://www.netwerk24.com/Stemme/Aktueel/nagmaal-is-nie-sommer-net-enige-ritueel-nie-20200324> (28 April 2020 geraadpleeg).

(voorlopige) praxisteorie vir prediking in vergelykbare tye. Om hierdie vraag te beantwoord en die doelwitte te bereik, is gegronde teoretiese navorsing onderneem.⁵

2. 'n Gegronde Teoretiese Studie

Die metodologie wat in die laaste paar dekades internasionaal die meeste vir die inhoudsontleding van dokumente (soos getikte of geskrewe preke) en onderhoude gebruik is, is die gegronde teorie (*Grounded Theory*) metodologie.⁶ Dit is op die oomblik een van die mees gerespekteerde wetenskaplike metodes om die inhoud van dokumente vas te stel. Gegronde Teorie word wêreldwyd in die sosiale wetenskappe gebruik, asook veral in die ontleding van preke binne die teologie. Tog moet inhoudsontleding wat op die ontleding van inhoud self fokus, nie met Gegronde Teologie gelykgestel word nie, omrede die laasgenoemde meer op die identifisering van ontleding van 'n ontlukende teorie fokus, soos in die geval van Gegronde Teorie. In hierdie artikel is gegronde teorie gebruik om preke se inhoud te ontleed. Sommige navorsers maak van die AtlasTI-program vir hulle kodering gebruik, maar in hierdie navorsing is dit per hand gedoen. Hierdie werkswyse was meer gepas vir die samewerkende⁷ benadering tot kodering en was moontlik omdat daar met 'n effens kleiner aantal preke (vier-en-twintig preke) gewerk is.

Die navorsing begin met tekste (die preke in dié geval) wat op enige gepaste wyse ingesamel kan word, hetsy predikers wat genader is of preke wat van die internet afgetrek is. Daar word begin met die eerste fase, naamlik oop kodering. Aan elke gedeelte of fragment van die preek wat onderskeibare, unieke inhoud bevat, word 'n kode toegeken.⁸ By elke kode word enkele woorde

⁵ Hierdie studie is uitgevoer as 'n projek van die Diensgroep Navorsing en Toerusting, Wes-Kaap Sinode van die NG Kerk. Die data is onder leraars wat almal predikante in die NG Kerk is, ingesamel. Hierdie steekproef het 'n resultaat gebied wat getrou is aan die tipies middelklas of ryker groep, aangesien die meerderheid kerke in die steekproef uit middelklas of hoër middelklas lidmate bestaan. Volgens Schoeman (2020) se navorsing onder NG kerke in 2019, het kerke aangedui dat 98% van hul lidmate blank is. 'n Blanke persoon se gemiddelde inkomste is ongeveer R24 646 per maand (Statistiek Suid-Afrika 2019:61). Die resultate, wat onder meer op afsondering, stilte en rituele gefokus het, spreek van hierdie konteks. *Kobus Schoeman*, Kerkspieël 2019, persoonlike korrespondensie per e-pos, 28 April 2020. Statistiek Suid-Afrika, *Inequality trends in South Africa: A multidimensional diagnostic of inequality*, 2019, <http://www.statssa.gov.za/publications/Report-03-10-19/Report-03-10-192017.pdf> (3 May 2020 geraadpleeg).

⁶ *Kathy Charmaz*, *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*, Thousand Oaks (CA) 2006; *Hennie J.C. Pieterse*, An open coding analytical model of sermons on poverty with Matthew 25:31–46 as sermon text, in: *Acta Theologica*, 31(1):95–112 (2011); idem, An emerging grounded theory for preaching on poverty in South Africa with Matthew 25:31–46 as sermon text, in: *Acta Theologica*, 33(1):175–213 (2013).; Cf. *Hennie J.C. Pieterse/Cas J. Wepener*, Angry preaching. A grounded theory analysis from South Africa, in: *International Journal of Public Theology*, 12(3f):401–415, (2018).; *Marileen Steyn*, A grounded theory analysis of sermons on racism, Ongepubliseerde MDiv-verhandeling, Universiteit van Pretoria 2016; *André Verweij*, Positioning Jesus' suffering. A grounded theory of Lenten preaching in local parishes, Eburon 2014.

⁷ Die kodering is deur een navorser, wat ook die eerste outeur van hierdie artikel is, gedoen en dan na die ander navorsers gestuur vir hulle insae en kodering. Die resultate van die kodering was deur die drie navorsers, met die oog op intersubjektiwiteit, vergelyk en dit is toe in die finale resultate geïntegreer.

⁸ *Melanie Birk/Jane Mills*, *Grounded Theory. A practical guide*, Londen 2011, 9.

wat die inhoud saamvat, aangeteken.⁹ Langs elke kode word 'n moontlike kategorie neergeskryf. 'n Kategorie is inhoud wat uniek is en 'n eie eienskap bevat. Op hierdie wyse word die eerste aantal preke wat die ondersoeker bekom het, deurgaans gekodeer. Konstante vergelykings is in hierdie proses belangrik sodat alle oorskrydinge van inhoud reggemaak kan word.¹⁰

Die tweede fase van ontleding is selektiewe kodering. Hiervoor het die navorser 'n volgende stel data (preke) nodig. Hierdie preke word op dieselfde wyse gekodeer met ook die moontlike kategorieë langs die kodes. Wanneer dit voltooi is, word die oop koderings en die selektiewe kodes langs mekaar geplaas en vergelyk. Die doel van die selektiewe kodering is om vas te stel of die nuwe, tweede stel preke inhoude bevat wat die oop gekodeerdes kan versterk of uitbrei, of nuwe inhoude in kodes wat in die tweede fase bykom en bygevoeg word.¹¹ Op hierdie wyse word dan vasgestel of die data versadig is (saturated).¹² Dit beteken dat daar in die tyd en konteks waarskynlik nie meer nuwe inhoude sal voorkom nie.

Die derde fase is teoretiese kodering. In hierdie oefening word die moontlike kategorieë wat uit die totale aantal kodes voortgekom het, vergelyk. Waar kategorieë oorskry of ander kategorieë versterk, word hulle saamgevoeg sodat die navorser 'n klein hoeveelheid kategorieë het wat elk 'n unieke voorbeeld uit die totale aantal preke verteenwoordig. Kategorieë kan dan as konsepte vir 'n teorie gebruik word. Dit beteken dat die navorser 'n sentrale kategorie (konsep) kies wat in verhouding staan met die ander kategorieë.¹³ 'n Skema of model moet dan by wyse van 'n skets met heen en weer pyle gemaak word om die verhoudings aan te toon. Hierdie teorie word 'n onthuikende gegronde teorie (emerging grounded theory) wat uit die praktyk van die prediking oor 'n sekere saak of tyd na vore kom, genoem.

Kritiek¹⁴ op hierdie metodologie kom dikwels soms uit die oord van kwantitatiewe navorsers met vraelyste en rekenaargevormde data. Daarvoor sou 'n mens honderd of meer preke benodig. Gegronde teorie let egter nie op die omvang van die steekproef nie. Die steekproef word eerder as voldoende beskou wanneer die data versadig (*saturated*) is en geen nuwe kategorieë uit nuwe data na vore kom nie. Om hierdie rede kan daar met kleiner stelle data gewerk word.¹⁵ Dit is in hierdie

⁹ Hennie J.C. Pieterse, The Grounded Theory methodology to conduct content analysis of sermons and interviews: Critique and response, in: HTS Theological Studies, 76(1) (2020) <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/5851> (3 May 2020 geraadpleeg), 2.

¹⁰ Ibid., 3.

¹¹ Hennie J.C. Pieterse, An open coding analytical model of sermons on poverty with Matthew 25:31-46 as sermon text, in: Acta Theologica, 31(1):95-112 (2011), 124.

¹² Cf. John W. Creswell/Cheryl N. Poth, Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches, Thousand Oaks (CA) 42018, 87f.

¹³ Birks/Mills (note 8), 12.

¹⁴ Sien Pieterse (note 9) vir 'n meer volledige bespreking oor kritiese stemme teenoor gegronde teorie.

¹⁵ Cf. Creswell/Poth (note 12), 88-90.

kleiner stelle data wat fyner nuanses in die data ook beter opgetel word as in kwantitatiewe navorsing.¹⁶

3. Homileties-Inhoudelike Bespreking van Preke

Die navorsers het begin deur preke wat op 22 Maart 2020 in die NG Kerk gepreek is, in te samel. Daar is op *Facebook* vir bereidwilliges gevra om hul aanlynpreke in geskrewe formaat aan die navorsers te stuur as deel van 'n navorsingsprojek van die Diensgroep Navorsing en Toerusting van die Wes-Kaap Sinode van die NG Kerk. Om die data aan te vul, is enkele preke wat in geskrewe formaat op webwerwe geplaas is, ook gebruik. Die preke wat ontvang is, het hoofsaaklik uit gemeentes in die Wes-Kaap Sinode gekom, met enkele preke uit ander sinodale streke. Twaalf preke is ontvang - ses vanuit die Wes-Kaap vir die eerste siklus en ses vanuit gemeentes uit ander sinodale streke vir die tweede siklus van kodering. Die diversiteit ten opsigte van geografie was gedeeltelik as gevolg van die preke wat ingewin is, maar ook as deel van die navorsing se poging tot nasionale en denominasionele verteenwoordiging. Soos die tweede rondte gevorder het, het dit duidelik geword dat die data nie versadig is nie en dat verdere data benodig word.

Teoretiese steekproefneming¹⁷ is 'n metode binne 'n gegronde teorie as benadering wat dit moontlik maak om die preke vanuit die ander sinodale streke eerder deel te maak van die eerste siklus van kodering. Al twaalf die preke wat op 22 Maart 2020 gepreek is, is weer gekodeer as deel van die siklus van oop kodering. Op hierdie stadium is daar wel vermoed dat Lydenstyd en die kruisgebeure as 'n kernkategorie na vore sal kom omrede die preke in hierdie tyd (Lydenstyd) op die liturgiese kalender gelewer is en dus met hierdie liturgies-teologiese taal deurweef is. Geen finale besluite ten opsigte van kategorieë of kernkategorieë kon egter op hierdie stadium gemaak word nie.

Die tweede siklus het gekyk na twaalf preke wat op 29 Maart 2020 in dieselfde gemeentes as die vorige week gepreek is. Die data is met behulp van selektiewe kodering gekodeer en gevolglik is die voorlopige kategorieë verminder na elf hoofkategorieë.¹⁸ Hierdie kategorieë is soos volg benoem en beskryf:¹⁹

¹⁶ Cf. Hennie J. C. Pieterse, *Communicative Preaching*, Pretoria 1987 (1991) (1995).

¹⁷ *Creswell/Poth* (note 12), 318.

¹⁸ *Ibid.*, 84.

¹⁹ Die taal wat in die beskrywings gebruik word, is die taal wat uit die preke ontleen word. Om hierdie rede word daar na "ons" en na God as manlik verwys.

	Kernkategorie	Beskrywing
1	Die ontwrigting van COVID-19	Die COVID-19-pandemie veroorsaak ontwrigting ten opsigte van die ekonomie, sosiale afstand, sekuriteit en kerkwees.
2	Teodiseë vraagstuk	Die COVID-19-pandemie roep vrae na lyding en God se teenwoordigheid op.
3	God se goddelikheid	God is teenwoordig en in beheer, Hy skenk lewe en is die Oorwinnaar oor die dood. Niks kan ons skei van sy liefde nie.
4	Geloofsonderskeid en verandering	'n Klem op die belang van geloofsonderskeid en verandering
5	Diensbaarheid	God roep almal op tot diensbaarheid, gehoorsaamheid, dissipelskap en die verkondiging van die evangelie.
6	Lydenstyd en kruisgebeure	Lydenstyd en die kruisgebeure gee 'n lens waardeur die huidige konteks verstaan kan word.
7	Vrees	Die ontwrigting veroorsaak vrees wat normaal is en nie ontken moet word nie, maar wel hanteer moet word.
8	Troos en hoop	Ons vind ons troos en hoop nie in maklike antwoorde nie, maar in ons identiteit in Christus, God se goddelikheid, en liefde.
9	Geloofsgewoontes, rituele en afsondering	In hierdie tyd word ons geroep tot geloofsgewoontes, veral stilstand en afsondering, maar ook rituele soos die nagmaal, doop, en praktyke soos lament / gebed / vas en aanbidding.
10	Gemeenskap en gemeentewees	Ons word geroep tot gemeenskap en om as liggaam van Christus in ons gemeenskappe en gemeentes te dien.
11	Identiteit	Ons word opnuut bewus van ons menslikheid en ons hou vas aan ons identiteit as kinders van God.

Tabel 1: Kategorieë na afloop van selektiewe kodering

Na die tweede siklus van selektiewe kodering is daar oorbeweeg na die derde siklus, genaamd teoretiese kodering. Tydens hierdie kodering is verskeie kategorieë as kernkategorieë getoets. 'n Kernkategorie is as geloofwaardig beskou indien dit met verskeie van die ander kategorieë verband

gehou het. Alhoewel *Lydenstyd en kruisgebeure* die meeste raakpunte met ander kategorieë gehad het, is daar besluit dat hierdie kategorie nie soseer deel van die sentrale gedagtegang is nie, maar wel die konteks vorm waarbinne die prediking plaasvind en die taal waarin die teorie uitgedruk word.

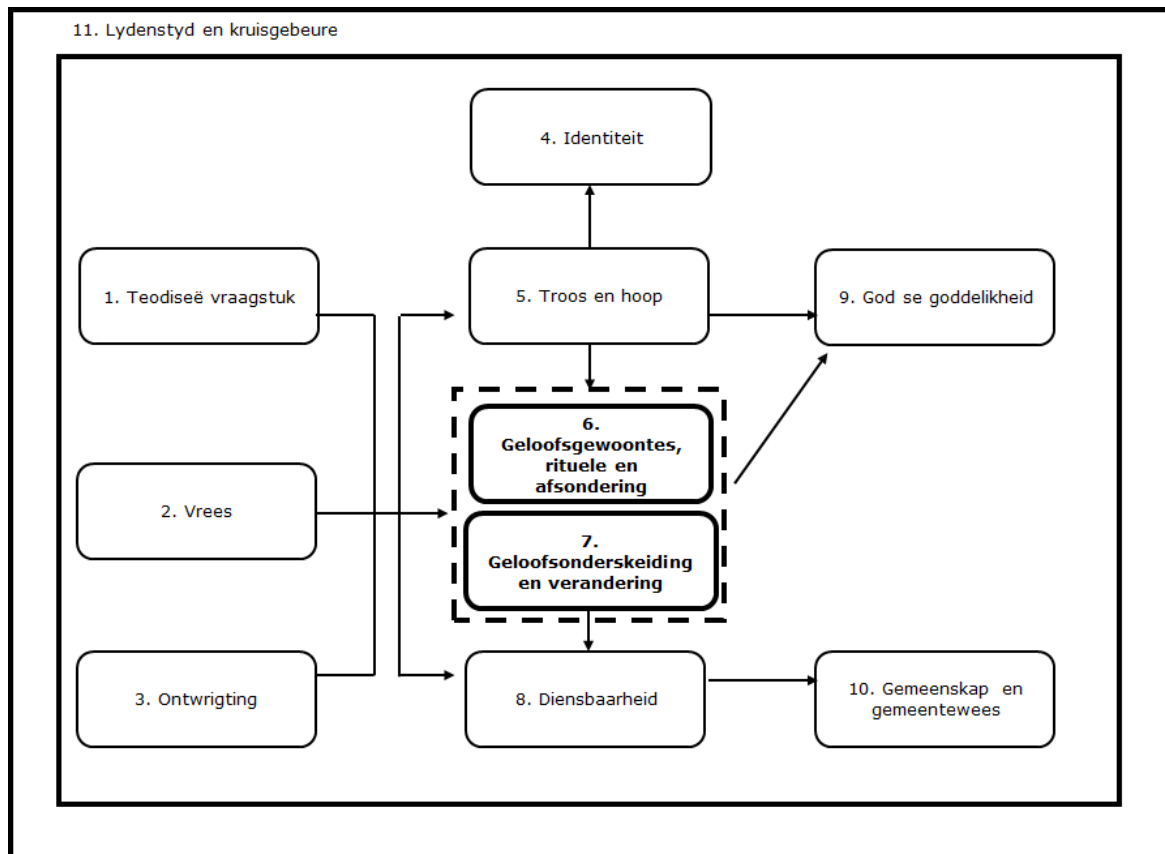
Geloofsonderskeiding en -gewoontes het eerder gesamentlik as kernkategorie ontluik.²⁰ Alhoewel hierdie twee kategorieë twee sterk individuele kategorieë vorm, is hulle in die preke so nou aan mekaar verbonde en het hulle soveel raakpunte met ander kategorieë gedeel, dat daar besluit is om hulle as 'n eenheid te hanteer. Die onderstaande diagram bied 'n grafiese voorstelling van die bevindinge.

		PREKE: OOP KODERING*											
	KERNKATEGORIE	A1	B1	C1	D1	E1	F1	G1	H1	I1	J1	K1	L1
1	Die ontwriging van COVID-19	4, 6	8		2, 3	1, 2, 4, 7	1, 2, 3, 6		7				5
2	Teodiseë vraagstuk	2											
3	God se goddelikheid	2, 8, 9, 11, 14	15	9, 10	5, 6, 13		7	1, 5		1, 3, 5	3, 5	3	
4	Geloofsonderskeid en verandering	1, 10			1, 4, 10				8				
5	Diensbaarheid	13, 15, 17, 20	3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16		11		4, 5, 9	2, 3, 4, 5, 6	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10		4	4	2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12
6	Lydenstyd en kruisgebeure		14, 15	1	13, 14	3, 4, 10, 17							1
7	Vrees			3, 4, 5, 6, 7, 8	7			1, 5	7	4	2, 8	1	
8	Troos en hoop	3, 5, 8	4, 14	9	3, 5, 8, 14	6, 13	7, 8		6	2, 3, 5	1, 7	2	
9	Geloofsgewoontes, rituele en afsondering	1, 10	3	2	12	5, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16	5		8				
10	Gemeenskap en gemeentewees	16, 18	2								6, 7		7, 11
11	Identiteit	6, 7, 19		1	15								

		PREKE: SELEKTIEWE KODERING											
	KERNKATEGORIE	A2	B2	C2	D2	E2	F2	G2	H2	I2	J2	K2	L2
1	Die ontwriging van COVID-19	13				2, 3	10		1	1	4, 5		
2	Teodiseë vraagstuk	3, 4	1, 4, 8			5						5	
3	God se goddelikheid	5, 7, 8, 10, 11, 12, 15	2, 3, 5, 6, 7, 11, 12	2, 5, 9, 12	3, 10	4, 6, 7	1, 2, 3, 4, 12, 16	4, 8	3, 6, 7, 9, 10	5, 7, 8, 9	9	6, 7	6, 10
4	Geloofsonderskeid en verandering			3, 4, 7, 8, 10, 11	1, 2, 6, 11		9, 13, 14	9	4			6, 7, 8	
5	Diensbaarheid	9, 14			1, 5, 7, 8		13, 17		11		8, 10, 11		3, 4, 5, 8, 11
6	Lydenstyd en kruisgebeure	6				1, 5	3, 5, 10	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11			6		
7	Vrees							10	8				1, 2, 5, 7
8	Troos en hoop		9, 10		11	9	6, 7, 8, 10, 11, 18	11	2, 6	4, 6		4	11
9	Geloofsgewoontes, rituele en afsondering	1, 2, 12		1, 3, 4, 6, 10			15		5		3	1, 2, 3, 6, 7, 8	9
10	Gemeenskap en gemeentewees	9								2, 3	1, 2, 7, 8		
11	Identiteit	13	13	9	4, 9	8, 9							3

Tabel 2 en 3: Oop en selektiewe kodering van preke

²⁰ *Birks en Mills* herinner dat enige ontluikende kernkategorie en teorie nie die enigste teorie is nie, maar dat dit, getrou tot 'n postmodernistiese paradigma, 'n moontlike teorie is.

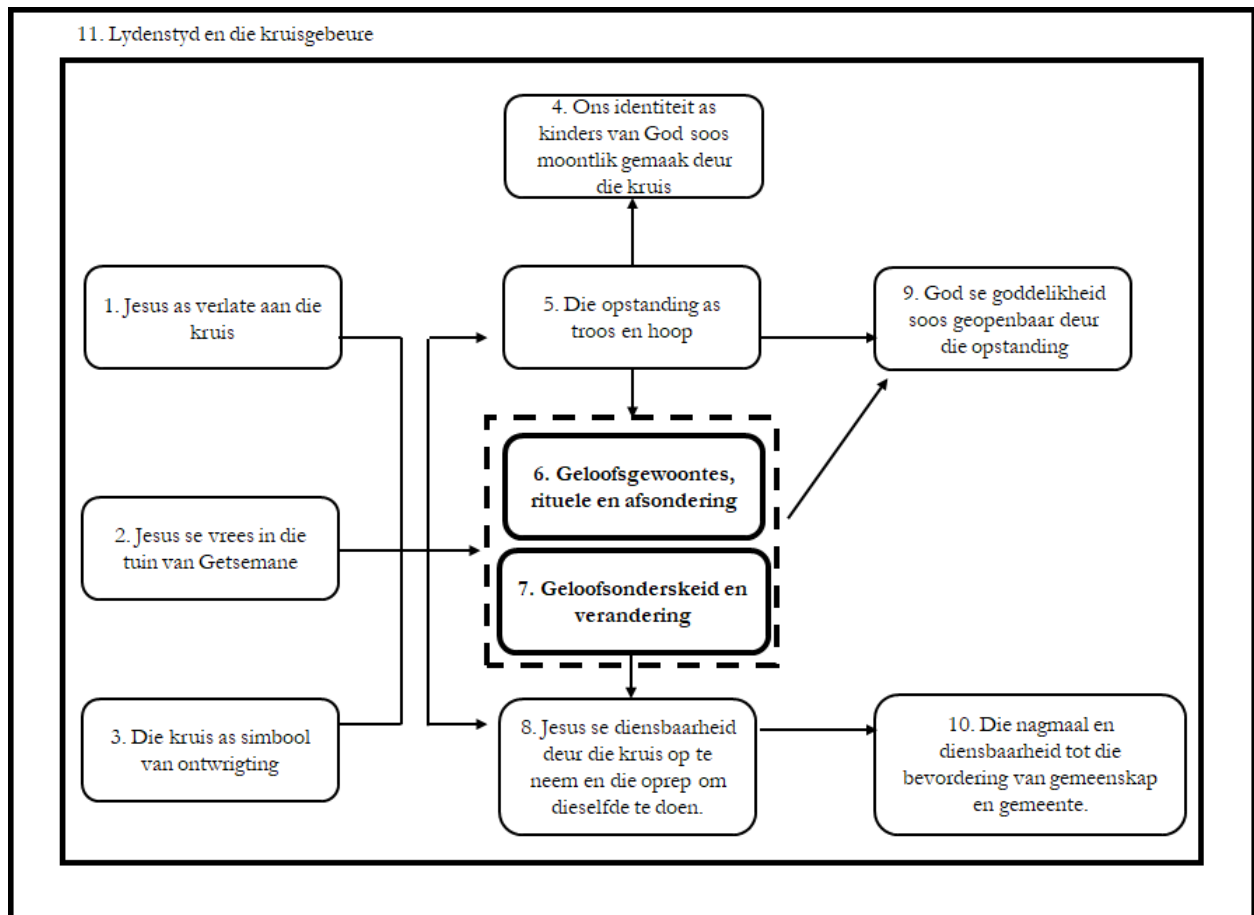

Figuur 1: Teoretiese kodering van preke te midde van COVID 19

Die teoretiese kodering kan soos volg verduidelik word:

- Die COVID-19-pandemie het drie gevolge: Dit veroorsaak (1) vrae na God en lyding (die teodiseë vraagstuk); (2) vrees; en (3) ontwrigting.
- Hierdie gevolge vra drie reaksies: (5) die soeke na troos en hoop; (6) die gebruik van geloofsgewoontes soos rituele en afsondering (wat gepaardgaan met (7) geloofsonderskeiding en verandering); sowel as (8) diensbaarheid.
- (5) Troos en hoop word gevind in (4) mense se identiteit as kinders van God en in (9) God se goddelikheid. Om hierdie goddelikheid raak te sien, is (6) geloofsgewoontes en (7) geloofsonderskeiding nodig.
- (8) Diensbaarheid, as 'n (6) geloofsgewoonte, vra vir (7) geloofsonderskeiding om (10) nuut te dink oor gemeenskap en gemeentewees.

- Al hierdie konsepte speel af binne die raamwerk en in die taal van (11) lydenstyd en die kruisgebeure en dit gee verdere betekenis aan elkeen van die betrokke elemente. Hierdie ontlukende model kan ook soos volg in die taal van lydenstyd en die kruisgebeure uitgedruk word:

Figuur 2: Teoretiese kodering van preke te midde van COVID 19 soos uitgedruk in die taal van Lydenstyd en die kruisgebeure

Vanuit die identifisering van hierdie kernkategorieë is die volgende ontlukende teorie met betrekking tot prediking te midde van die COVID-19-pandemie geïdentifiseer: te midde van die ontwigting²¹ wat deur die COVID-19-pandemie veroorsaak word, word die hoorders genooi om, met behulp van geloofsgewoontes, met geloofsonderskeiding om te gaan ten einde God se goddelikheid as troos en hoop raak te sien en diensbaar te wees. Hier is dit belangrik om uit te wys dat nie al die kategorieë uitdruklik in hierdie ontlukende teorie genoem word nie, maar slegs die

²¹ In hierdie konteks verwys ontwigting na ontwigting van lewensomstandighede, vrees en die teodiseë- vraagstuk.

kategorieë wat die meeste in die prediking uitgestaan het en die meeste verbande met ander kategorieë gehad het.

In hierdie homiletiese praxis teorie word daar onderskei tussen die realiteit wat deur die hoorders ervaar word en die realiteit wat deur die predikers verkondig word en die manier waarop geloofsgewoontes en geloofsonderskeid 'n skarnier tussen die twee realiteite vorm. Die geloofsgewoontes wat vanuit die preke ontluik het word dan in die lig van die teorie verhelder. Die doel is eerstens om te verstaan waarom die relevante kategorieë en geloofsgewoontes na vore gekom het en hoe dit prediking beïnvloed en tweedens om 'n praxisteorie te formuleer.

4. Ontluikende homiletiese praxisteorie

Die preke wat in die eerste twee weke sedert die instelling van inperking in Suid-Afrika gepreek is, kan dus homileties-inhoudelik volgens die ontluikende teorie soos volg beskryf word: Te midde van die ontwrigting wat deur die COVID-19-pandemie veroorsaak word, word die hoorders genooi om met behulp van geloofsgewoontes met geloofsonderskeiding om te gaan met die doel om God se goddelikheid as troos en hoop raak te sien en diensbaar te wees.

In hierdie teorie is daar as't ware drie groter afdelings. Die eerste het te make met die hoorders se beleefde realiteit (die ontwrigting wat deur die COVID-19-pandemie veroorsaak word). Die tweede afdeling handel oor die realiteit wat deur die predikers verkondig word (God se goddelikheid as troos en hoop). Die derde afdeling is die skarnier wat die beleefde en die verkondigde realiteit aan mekaar verbind, naamlik geloofsgewoontes en -onderskeiding. Waar hierdie twee realiteite mekaar ontmoet, vloei daar diensbaarheid (as geloofsgewoonte) uit.

'n Bespreking van elk van die groter afdelings en die wyse waarop hierdie afdelings met 'n ruimtelike²² spanning tussen *naby* en *ver* te make het, volg. Geloofsgewoontes en -onderskeiding word dan beskryf as 'n dun ruimte, met ander woorde 'n liminale ruimte of drumpel, wat die spanning van *naby* en *ver* dra en wisselwerking tussen die twee ruimtes bewerkstellig.

4.1 'n Ver-Naby Belewenis van die COVID-19-Pandemie

In die preke wat bestudeer is, het drie fasette van die hoorders se belewenisse van die COVID-19-pandemie na vore gekom, naamlik ontwrigting, vrees en die teodiseë vraagstuk. Hierdie

²² Vir 'n studie oor ruimtelikheid en prediking, sien *Johan Cilliers*, *A space for grace. Towards an aesthetics of preaching*, Stellenbosch 2016.

belewensse kan elk omskryf word deur die woord *ver*. Mense se lewens is ontwrig omdat baie mense weens sosiale afstand en die grendeltydperk *ver* van mekaar moes begin lewe.²³ Vrees en angs ontstaan wanneer dit wat mense beleef, *ver* verwyderd is van dit wat hulle ken of laat veilig voel. Hierdie gevoelens van *ver* het op sy beurt vroeë oproep oor God wat as *ver* beleef word. Daarom het die vraag “Waar is God?” na vore gekom. Die belewenis van *ver* spoel dus vanaf die fisiese sfeer oor na die psigiese en na die geestelike sfeer. Die drie sferes kan immers nie van mekaar geskei word nie en daarom het verwydering in die een sfeer ook ’n invloed op die ander sfeer.

Ontwrigting, vrees en die teodiseë vraagstuk is egter nie net tekens van wat *ver* is nie, maar ook van wat baie *naby* kom. Insig in die werking van trauma²⁴ bied insig in hoe hierdie afstand beleef word. Trauma is nie ’n eksterne gebeurtenis nie, maar eerder die mens se fisiologiese reaksie wanneer die individu of gemeenskap se kapasiteit vir aanpassing oorweldig word.²⁵ Daarom is dit nie moontlik om te sê dat almal deur die COVID-19-pandemie getraumatiseer word nie. Daar kan wel gesê word dat almal gevra word om aanpassings te maak (ontwrigting) en dat sommige se kapasiteit oorskry kan word. Wat die impak van die COVID-19-pandemie kon vererger, is die omvang van die aanpassing wat aangevra is, die verwydering van agentskap deurdat groot besluite deur sentrale leierskap geneem is, en die wyse waarop baie mense se hantering van trauma (wat aktiwiteite soos draf, uitgaan en by vriende kuier) insluit, ingeperk is.

Al hierdie faktore kon bydra tot vrees, wat ’n simptoom van trauma kan wees. Trauma kan op sy beurt lei tot dit waarna Riaan van der Merwe as die “winterseisoen van die siel” verwys.²⁶ Dit verwys na die tye in ’n mens se lewe wanneer die gelowige vasgeval en verwyder van God voel. Hierdie tye word dus juis geken aan ’n behoefte om “God in donkerte te vind” en “God ... te ervaar”.²⁷ Dit strook met Warner et al. wat die hervestiging van ’n koherente beeld van God en die wêreld as een van die primêre take van die getraumatiseerde individu of gemeenskap identifiseer

²³ In Suid-Afrika is dit die realiteit dat baie gesinne nou juis nader aan mekaar moet bly omrede daar soms baie mense in een huis is. Nietemin word daar ook van mense in hierdie kontekste gevra om verwyderd van familie en vriende te leef.

²⁴ Of daar met redelikheid gesê kan word dat die hoorders ten tye van die preke reeds trauma ervaar het, is moeilik om te sê. Tog het temas wat dikwels met trauma verband hou, na vore gekom en om hierdie rede word daar na trauma gekyk. Die argument kan ook gemaak word dat die hoorders se toegang tot internasionale nuus rakende COVID-19 reeds traumatiserend kon wees deurdat dit sekondêre trauma kon veroorsaak. Cf. *Jan-Albert van den Berg*, Pastorale sleutels vir ’n COVID-19 grendeltyd. *Communitas*, 17 April 2020: <https://www.youtube.com/watch?v=SBBatw1i8uk&t=739s> (accessed 18 April 2020); Cf. *Kathy Weingarten*, *Common shock. Witnessing violence every day. How we are armed. How we can heal*, New York (NY) 2003.

²⁵ Cf. *Megan Warner/Christopher Southgate/Carla A. Grosch-Miller/Hilary Ison* (eds.), *Tragedies and Christian Congregations (Explorations in Practical, Pastoral and Empirical Theology)*, Oxon 2020.

²⁶ *Riaan Van der Merwe*, *Seisoene van die siel: Natuurlike geloofsgewoontes vir organiese geestelike groei*, Stellenbosh 2013, 44.

²⁷ *Ibid.*, 42.

(teodiseë vraagstuk).²⁸ Hierdie insigte rakende trauma kan ook waardevol wees vir prediking te midde van 'n pandemie en grendeltyd.

Vrees en ruimtelike verwydering is dus *naby*. Dit is vergelykbaar met die werking van trauma wat só *naby* is dat dit in die mens se liggaam gaan sit. Trauma is primêr 'n fisiologiese reaksie en die proses, sowel as die gevolge van trauma, gaan sit telkens in die brein en in die liggaam.²⁹ Mense het immers nie liggame nie, maar *is* liggame, soos die Nederlandse teoloog Gerardus van der Leeuw meer as sewentig jaar gelede reeds opgemerk het.³⁰ COVID-19 is juis so bedreigend omdat dit nie net die mens se liggaam kragtens lewe of dood bedreig nie, maar ook die liggaam se alledaagse funksionering en ritmes. 'n Voorbeeld hiervan is die wyse waarop trauma, soos dit nader kom, juis mense se verbintnisse met hulself, ander, bronne en verwysingsraamwerk breek en sodoende die gevoel van *ver* versterk.³¹

Al drie die elemente van ontwrigting, vrees en die teodiseë vraagstuk dui dus daarop dat die prediker hier 'n konteks van *naby* en *ver* erken en hierop antwoord. Dit vra egter ook dat daar besin word oor die manier waarop prediking met hierdie paradoks in prediking te werk kan gaan. Hierdie paradoks van *naby-ver* is egter nie net in die beleefde realiteit van die hoorders teenwoordig nie, maar ook in die realiteit wat deur die predikers verkondig word.

4.2 'n Ver-Naby Verkondiging van die Troos en Hoop

In hulle reaksie op hierdie *naby-ver* belewenis van die COVID-19-pandemie bied predikers troos en hoop deur die verkondiging van die realiteit van God as 'n *naby* God. Dáár waar predikers gefokus het op die hoorders se belewenis van *ver*, het hulle gepraat van God wat *naby* is. Die realiteit wat verkondig is, het gewys op God se teenwoordigheid in die mens se lyding. God maak mense God se kinders (taal van *nabyheid*³²). God is almagtig en niks kan mense skei (verwyder) van God se liefde nie (ewige *nabyheid*). Die boodskap is dus nie net dat God daar is en bestaan nie, maar dat God *naby* is.

Saam met die boodskap wat sê dat niks die mens van God se liefde kan skei nie, is die boodskap dat die dood *ver* is. Hier word daar nie bedoel dat Christene nie sal doodgaan nie, maar

²⁸ Warner et al. (note 25), 1.

²⁹ Hilary Ison, Working with an embodied and systemic approach to trauma and tragedy, in: Warner et al. (note 25); Karen O'Donnell, Eucharist and trauma. Healing in the B/body, in: Warner et al. (note 25).

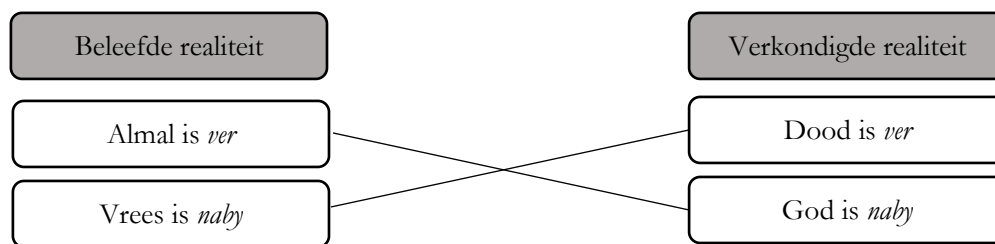
³⁰ Gerardus Van der Leeuw, Sacramentstheologie. Nijkerk 1949, 9.

³¹ Ibid., 47.

³² 'n Ouer en hul kinders word nie altyd geken aan 'n *nabye* verhouding nie, maar in die konteks van die preke is dit duidelik dat dit wel vir die predikers die geval is.

wel dat die dood se impak op die nabyheid van God ver verwyderd is. Tesame met hierdie boodskap is daar diegene wat sê dat God nuwe lewe uit die oue skep – ’n tema wat sterk in die preke na vore gekom het.³³ Weereens skep dit die beeld van God wat die dood (in die konteks van die preke - ook hopeloosheid) ver skuif om ruimte te maak vir lewe om nader te kom. Prediker H se woorde in die tweede siklus is ’n goeie voorbeeld van hierdie naby-ver taal in die verkondiging: “Waar hulle gevoel het God draai hulle rug op hulle, voel hulle dat God nou by hulle is. Waar hulle dood gevoel het in ballingskap, is daar weer nuwe energie en nuwe planne.”

Die prediking se inhoud vorm dus ’n chiasme. Waar die belewenis aan verwydering geken word, word daar van nabyheid gepraat. Waar daar van vrees en hopeloosheid gepraat is, word daar oor die verwydering van die dood gepraat.

Hierdie uitbeelding is nie ’n reël nie. Waar daar oor die nabyheid van vrees en ontwrigting gepraat is, is daar soms ook oor God se nabyheid gepraat. Wat dit wel wys, is ’n deurlopende tendens om met die *naby-ver* spanning te werk.

Dit is interessant om hier kortliks na die preke van Vader Paneloux in *Die Plaag* te kyk. Die filosoof en skrywer Albert Camus bied twee fiktiewe preke in hierdie roman. In *Die Plaag*³⁴ breek ’n pes in die stad Oran uit. Een van die karakters in die boek, ’n Jesuitiese priester genaamd Vader Paneloux, lewer kort na die uitbreking van die plaag ’n preek in die plaaslike kerk en ook weer teen die einde van die plaag. Tussen die twee preke verloop etlike maande waartydens die inwoners ongekende ellende beleef.

Met Paneloux se eerste preek is die kerk stampvol. Die erediensgangers word in groot omvang vertel dat die plaag ’n straf is wat die mense van Oran verdien. Nader aan die einde van die preek fokus Paneloux egter sy aandag op hoop. Hy verwys na ene Mathieu Marais wat tydens die plaag in Marseille sonder hulp en hoop gevoel het, maar in teenstelling met Marais, sê Paneloux, het hy nog nooit intenser die hulp van God en Christelike hoop beleef as juis toe nie. Die verteller eindig sy beskrywing van die eerste preek soos volg: “He hoped, against all hope, that despite the horror of these days and the cries of the dying, our fellow-citizens would offer heaven the only word that

³³ Die voorkoms van hierdie tema was versterk deur die feit dat die leesrooster teks vir die week Esegël 37 was.

³⁴ *Albert Camus, The Plague*. Vertaal deur Robin Buss, Londen 2001 [1947].

a Christian should, which was the word of love. God would do the rest.” In hierdie preek bied Paneloux dit wat die predikers in hierdie navorsing as maklike antwoorde sou beskryf – woorde van die plaag as God se straf. Tog praat Paneloux ook van die Christelike hoop wat hy nou sterker beleef as ooit vantevore. Vir Paneloux is troos en hoop aan die begin van die plaag *naby*.

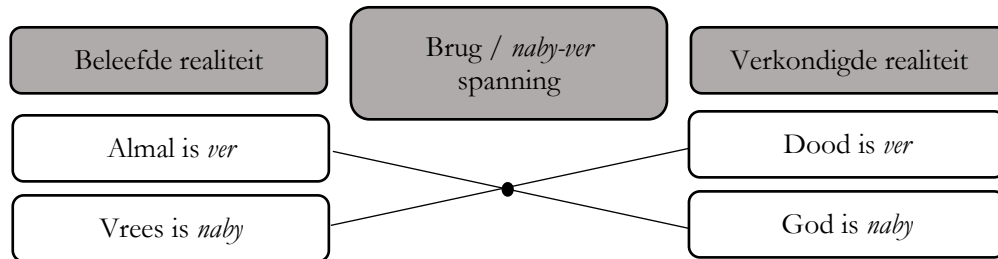
Die tweede preek, nadat die stad baie ellende beleef het, verbeeld ’n geheel ander toonaard, alhoewel daar inhoudelik sterk ooreenkomste met die eerste preek is. Paneloux praat tydens die tweede preek sagter en hy aarsel ook telkens. Camus skryf verder: “... he no longer said ‘you’, but ‘we’”. Die verteller deel die leser dan mee dat, anders as wat die hoorders sou verwag, die prediker niks gesê het oor die ewige geluk wat wag en wat sou kompenseer vir die lyding nie. Daar is geen definitiewe boodskap van troos of hoop wat *naby* is nie. Wat ’n mens nou moet doen, is om gewoon voort te gaan in die duister, probeer om goed te doen en om jouself in God se hande te plaas. Daar is nie ’n eiland in die plaag nie, daar is geen middeweg nie. Hy eindig dan met die stelling dat dit moeilik is om God lief te hê, want dit behels ’n totale prysgawe van jouself. Dit is volgens die prediker die harde les. Dit is geloof. In hierdie preek is die boodskap van troos en hoop *verder* en Paneloux preek nie meer dat die dood *ver* is nie.

Camus se werk beeld uit dat al bly die inhoud van ’n preek ten dele dieselfde, word dit tog ook anders, aangesien die predikers in hulle menswees aangeraak word deur omstandighede. Om te sê dat God *naby* en die dood *ver* is, is die verkondigde realiteit van die preke wat bestudeer is en dit is moontlik gepas vir die konteks van daardie preek. Dit wil voorkom asof die wyse waarop die predikers wie se preke ontleed is, self ’n drumpeltyd beleef het en dit het neerslag gevind in hulle preke. Daar moet dus gevra word na die manier waarop daar gepreek kan word wanneer God selfs vir die prediker nie so *naby* voel nie en die dood al *nader* kom.

4.3 Geloofsonderskeid en Geloofsgewoontes te midde van Naby en Ver

In die preke onder bespreking kan die verkondiging ’n beleefde realiteit word indien mense met geloofsonderskeiding omgaan deur die gebruik van geloofsgewoontes. In die middel van die *naby-ver* chiasme wat tussen die beleefde realiteit en die verkondigde realiteit gevorm word, lê ’n spanning. Predikers moedig hoorders aan om die verkondigde realiteit raak te sien met behulp van geloofsonderskeiding wat deur geloofsgewoontes bewerkstellig word. In die konteks van die preke is geloofsonderskeiding om te ontdek dat dit wat *ver* lyk, *naby* is. Dit is om sensitief te wees vir waar God aan die werk is. Om dit raak te sien, is dit egter nodig om te leer hoe om te kyk, hoe om te luister, hoe om lyflik te beleef, en dit is om hierdie rede dat geloofsgewoontes saam met geloofsonderskeiding bespreek word.

Die predikers verwys na verskeie geloofspraktyke. Die mees algemene geloofspraktyke is diensbaarheid en afsondering, maar lament en die sakramente as liturgiese rituele kom ook na vore. In hierdie verband word daar nou verder gekonsentreer op stilte, rituele, lament en laastens diensbaarheid.

Afsondering se oogmerk is dikwels om God raak te sien. Afsondering behels die opsetlike *ver* wees van ander om van die *nabyheid* van God bewus te raak. Stilte as geloofsgewoonte kan spesifiek ook betrek word by afsondering want dit hang baie nou saam met geloofsonderskeiding. Baie van die predikers en hoorders was in 'n grendeltyd in stilte gedompel. Vir sommige mense kan stilte bedreigend wees, maar binne die Christelike tradisie kan stilte ook 'n positiewe waarde hê, soos Elia wat in 1 Konings 19 vir God in die fluistering van die windstilte beleef het. Stilte dien dus die woord, maar spesifiek die mees ideale woord en dien dus as sodanig onderskeiding en by uitstek ook die prediking. Peeters wys daarop dat "... in de liturgie ziet men dat stilte geen doel op zichzelf is."³⁵ Stilte is verder nou verbonde aan geloofspraktyke soos rituele.

Op Palmsondag, wat die Groot Lydensweek ingelei het, was die kern van die predikers se boodskappe geloofsonderskeiding en -gewoontes. Hierdie onderskeiding gaan volgens die predikers tydens die grendeltyd oor veel meer as slegs 'n rasonale, verstandelike georiënteerde onderskeiding, maar word in afsondering en te midde van stilte by uitstek ook 'n lyflike aangeleentheid. Dit is wat Kearney en Treanor vleeslike hermeneutiek noem wat ander sintuie, veral tas en smaak, prioritiseer.³⁶ Lukken het dertig jaar gelede reeds die belang van liggaamlikheid in die liturgie benadruk en sê: "Het menselijke lichaam is een knooppunt in ieder ritueel" en ook "... dat wij slechts in en door die lijfelijkheid toegang hebben tot dat mysterie."³⁷ In hierdie verband wys Kearney dat "touch is something we do to the world, it is also something the world does to us."³⁸ Kearney wys ook op Merleau-Ponty wat vlees as 'n chiasme definieer, 'n chiasme

³⁵ B. Peeters, Zwijgen, in: Marcel Barnard and Paul Post (eds.), Ritueel bestek. Antropologische kernwoorden van de liturgie. Zoetermeer 2001, 160.

³⁶ Richard Kearney/Brian Treanor (eds.), Carnal Hermeneutics, New York (NY) 2015.

³⁷ Gerard Lukken, Liturgie en Zintuiglijkheid. Over de betekenis van lichamelijkeheid in de liturgie, Hilversum 1990, 5.

³⁸ Richard Kearney, The wager of carnal hermeneutics. In Kearney/Treanor (note 36), Carnal Hermeneutics, New York (NY) 2015, 21.

tussen die persoon en die wêreld, “... a reversible crossing which precedes all analytic and transcendental divisions between subject and object, consciousness and thing.”³⁹

Die predikers het in die grendeltyd bevestig hoedat prediking en liturgie in hierdie tyd nie van mekaar geskei kan word nie en dat die een die ander dien. Die onderskeiding van die juisste woord, die hoor van die preek en toe-eiening daarvan, word in ’n grendeltyd in die stilte en deur ’n lyflike hermeneutiek gedien wat deur middel van liturgiese rituele tuis wortel skiet. Dit is die uitvoering van liturgiese rituele tuis wat in die preke aangemoedig word of die preke ondersteun het, wat juis ook meerdere sintuie soos tas, proe en ruik betrek, eerder as slegs die hoor van die preek en die sien van die prediker.

In hierdie verband was dit ook merkwaardig dat baie NG Kerke voortgegaan het met die viering van die Nagmaal op Heilige Donderdag. Baie gemeentes het op hierdie dag die hoorders aangemoedig op brood en wyn tus te gebruik en dus op ’n lyflik-sintuiglike wyse aan die prediking deel te neem. In die preke bestudeer, is die doop en die nagmaal ook na verwys as liggaamlike herinneringe van die hoorders se identiteit as kinders van God en as deel van die Liggaam van Christus.

Liminale spasies is sogenaamde “dun” ruimtes waar die afstand tussen mens en God dikwels kleiner voel.⁴⁰ Daarom is liminale tye juis die ideale geleenthede vir geloofspraktyke en -onderskeiding. Om dit te doen, moet mense egter gehelp word om die waarde van liminaliteit te sien en om te weet wat om met hul vrees te doen.⁴¹ Sodoende is dit dus ook in hierdie verband belangrik om die noue verband tussen prediking en liturgie in die grendeltyd te waardeer.

Torvend bevraagteken die kerk se geneigdheid om slegs op die sakramente en liturgie te fokus en pleit vir ’n herbesinning oor die plek van alledaagse liggaamlike praktyke en handeling in geloofsvorming.⁴² Hy pleit dat die kerk nie net op liturgie sal fokus nie, maar samekomste sal gebruik om praktyke en handeling wat mense se liggaamlikheid eer en vier, te bevorder.⁴³ Dit is

³⁹ Ibid., 37.

⁴⁰ Susan Beaumont, *How to lead when you don't know where you're going: Leading in a liminal season*, Mary-Land 2019, 16.

⁴¹ Ibid., 13. Sien ook: *Gerald Arbuckle*, *Grieving for change*, Londen 1991; *Coenie Burger*, *Gemeentes in Transito*, Kaapstad, 1995; *Cas Wepener*, *Burning incense for a focus group discussion. A spirituality of liminality for doing liturgical research in an African context from an emic perspective*, in: *IJPT* 19(2): 271–291 (2015); idem, *Kookpunt! ’n Gelowige reaksie van ’n ontnugterde nasie: Christelike nadenke oor woede*, Wellington 2015.

⁴² *Samuel Torvend*, *Touch me and see: A resurrection of the body in the church?* in: *Institute of Liturgical Studies Occasional Papers*, http://scholar.valpo.edu/ils_papers/124 (May, 4th 2020 geraadpleeg) 2013, 124.

⁴³ Ibid., 6

omrede dit juis in hierdie sakramentele sowel as nie-sakramentele handeling en praktyke is waar God ontmoet en die mens verander word.⁴⁴

Lament, wat dikwels (maar nie altyd nie) 'n gemeenskaplike geloofsgewoonte kan wees, beweeg weer tussen die belewenis van *ver* wees van God, die *nabyheid* van die dood of chaos en dan die versekering dat God naby en die dood ver is. Dit is 'n noodsaaklike geloofsgewoonte, want Allen skryf tereg: "... church services can be uncomfortable and unsatisfying for the one who grieves, for these services may reflect an aversion to sorrow that takes no account of the somber realities of life."⁴⁵

O'Connor maak verder 'n verbintenis tussen die geloofspraktyk van lament en getuienis.⁴⁶ Volgens haar vra die lament in klaagliedere vir 'n getuie wat lyding aanskou. "The witness sees suffering for what it is, without denying it, twisting it into a story of endurance, or giving it a happy ending. The witness has a profound and rare human capacity to give reverent attention to sufferers and reflect their truth back to them." Dit is ook die sterk argument wat Katongole in sy boek *Born from lament* maak.⁴⁷ Die kernvraag wat hy vra en beantwoord, is geïnspireer deur 1 Petrus 3:15 en die bereidheid om 'n verduideliking te gee vir die hoop wat daar in mense lewe. Die antwoord wat hy bied, is die diep klag wat uit dele van Afrika soos die Demokratiese Republiek van die Kongo en Uganda waar mense ongekeende ellende beleef het, opklink. Volgens hom neem hoop die vorm van stoei en stry met God aan. Om te kla en te lamenteer is 'n uitdrukking van hoop. Om te kla en by God te kla, is om daardie middelspasie van *naby-ver* hoopvol te betree.

Diensbaarheid in die konteks van COVID-19 word geskets as 'n manier om die *naby* van gemeenskap te bewerkstellig ten spyte van die belewenis van *ver*. Dit word op verskeie maniere aangemoedig. Een van die fasette van diensbaarheid waarvan daar gepraat word, is ironies genoeg die noodsaaklikheid van *ver* van ander bly, ter wille van diensbaarheid en liefde teenoor mekaar. Tog is daar predikers wat 'n onderskeid tussen fisiese en sosiale afstand maak en wat vir nabye kontak te midde van die afstand pleit. Dit behels hoofsaaklik om gereeld met ander kontak te maak. Party predikers vra hul hoorders om afstand te doen van die verspreiding van fopnuus, ander vra vir die verspreiding en verkondiging van die evangelie. Vir ander predikers moet die hoorders naby aan ander bly deur bewus te word hoe ver verwyderd hul eie konteks van baie mense in die land is en hoe hulle dus opgeroep word om ook betrokke te raak. Onderliggend in

⁴⁴ Ibid., 9

⁴⁵ Leslie Allen, A liturgy of grief. A pastoral commentary on Lamentations, Grand Rapids (MI) 2011, 5.

⁴⁶ Kathleen O'Connor, The book of Lamentations, in Leander Keck (ed.), The New Interpreter's Bible, Volume 6, Nashville (TN) 2002, 100.

⁴⁷ Emmanuel Katongole, Born from lament. The theology and politics of hope in Africa, Grand Rapids (MI) 2017.

die segmente oor diensbaarheid lê daar ‘n *naby-ver* spanning in hoorders se behoeftes om diensbaar en naby aan ander se ellende en die wêreld in nood te wees, maar onsekerheid oor hoe dit in die konteks van die hoorders kan lyk.

Die preke se funksionele aard is dus nie beperk tot die bevordering van geloofsonderskeiding deur geloofsgewoontes nie, maar word ook uitgebrei tot die oproep vir konkrete diensbaarheid. Hierdie geloofsgewoonte het nie soseer te doen om God se *nabyheid* raak te sien nie (alhoewel daar ‘n prediker is wat dit op hierdie manier beskryf), maar eerder om God se teenwoordigheid aan ander te wys. Die verkondigde realiteit word dus deel van mense se beleefde realiteit as gevolg van diensbaarheid. Hierdie prediking word ‘n vorm van profetiese prediking wat geloof nie tot ‘n private, geestelike saak beperk nie, maar wat ook na die hoorders en hul omgewing se konteks kyk en daarop inspraak maak.⁴⁸ Dit is die herinnering dat menswaardigheid in die tyd van COVID-19 nie net van die prediker vra om pastor te wees nie, maar ook profeet.⁴⁹

Profetiese prediking is egter meer as om net vir die konteks te preek. Dit vra dat die prediker die samelewing se denke en ideologieë oor daardie konteks krities moet evalueer en doelbewus uit meer perspektiewe as dié van die hoë middelklaspersoon te kyk.⁵⁰ Dit is baie belangrik ten opsigte van diensbaarheid wat telkens op die armes in die samelewing gerig is. Van Aarde wys uit dat Suid-Afrika se nood aan diensbaarheid juis die gevolg van kolonialisering en Apartheid is.⁵¹ In hierdie verband skryf Villanueva oor die “kolonialis virus” wat in die mens is en wat geken word aan mense se bestuur van rykdom.⁵² Hy redeneer dat filantropie se wortels kolonialisme is, dat altruïsme, vrygewigheid en diensbaarheid van ‘n reddermentaliteit kan spreek, en dat dit juis die skeiding tussen rasse en kulture kan vererger.⁵³ Volgens hierdie redenasie kan mense se ondeurdagte nader-beweeg in diensbaarheid, juis sosio-ekonomiese afstand bevorder.

In die spanning tussen *naby* en *ver* het die predikers dus geloofsgewoontes gebruik en aangemoedig om ‘n brug te bou tussen die beleefde en verkondigde realiteit. Hierdie geloofsgewoontes behou die *naby-ver* spanning en bied daardeur vir die hoorder die geleentheid om in die liminaliteit van dun ruimtes God se goddelikheid raak te sien.

⁴⁸ Hennie J.C. Pieterse, Prophetic preaching in the contemporary context of South Africa, in: In Luce Verbi, 47(1), (2013), <https://indieskriflig.org.za/index.php/skriflig/article/view/114> (4 Mei 2020 geraadpleeg), 4.

⁴⁹ Nico Koopman, COVID-19 and human dignity. Theology in the time of COVID-19, *Communitas*, 29 April 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=z2SeOufaPQ4> (29 April 2020 geraadpleeg).

⁵⁰ Pieterse (note 48), 4f.

⁵¹ Botha van Aarde, Franciscus van Assisi: sy betekenis vir vandag! *Verbum et Ecclesia*, 25(2), (2004) <https://verbumeteclesia.org.za/index.php/ve/article/view/296> (3 Mei 2020 geraadpleeg), 740.

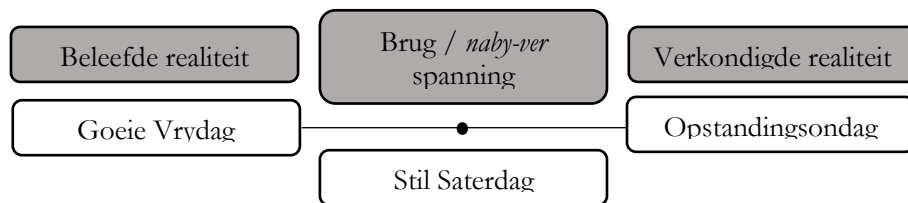
⁵² Edgar Villanueva, *Decolonizing wealth: Indigenous wisdom to heal divides and restore balance*, Oakland (CA), 2018, loc. 144.

⁵³ Villanueva, loc.150.

5. Ten Slotte: Stil Saterdag Prediking te midde van Grendeltyd

Onderliggend aan die preke wat bestudeer is, lê 'n bepaalde teologie wat binne die groter konteks en raamwerk van Lydenstyd en die kruisgebeure verwoord word. Dit is 'n boodskap wat die ontwrigting van COVID-19 aan die hand van die ontwrigting van die kruis, die vrees van Jesus en die dissipels en Jesus se gevoel van verlatenheid te midde van sy lyding aan die kruis, bespreek. Die beleefde realiteit van die hoorders word dus omskryf in Goeie Vrydag-taal. Op soortgelyke wyse word God se oorwinning oor die dood en God se lewegewende aard en werke aan die hand van die boodskap van Opstandingsondag verkondig.

Die geanaliseerde preke sentreer, soos reeds uitgewys, om die geloofsgewoontes en -onderskeiding wat as skarnier tussen die beleefde en verkondigde realiteit lê. Hierdie klem dui op 'n teologie wat onderliggend in hierdie preke is en wat daarvan bewus is dat daar progressie is tussen Goeie Vrydag en Opstandingsondag. Alhoewel nie een van die predikers dit pertinent so genoem het nie, wil hierdie artikel stel dat die predikers, in hul fokus op die liminaliteit van *naby-ver*, die weg oopmaak vir die ontwikkeling van 'n klein homiletiese teologie van Stil Saterdag vir prediking te midde van 'n krisistyd. Dit kan met hierdie diagram aangedui word:⁵⁴

Die name wat vir Goeie Vrydag en Opstandingsondag gegee word, is name wat die kern van die verkondiging van die prediking bevat, te wete kruis en opstanding. Stil Saterdag, aan die ander kant, gebruik taal wat verwys na 'n gebruik, 'n geloofsgewoonte, wat vroeër bespreek is, naamlik afsondering en stilte. Stil Saterdag is op die liturgiese kalender by uitstek 'n dag van stilstand, afsondering en lament. Stil Saterdag van die vol graf is 'n leë dag, 'n dag van wag, 'n dag van afwesigheid. Dit is die dag wat op die liturgiese kalender in 'n tradisie soos die van die NG Kerk gewoonlik geïgnoreer word. Stil Saterdag gee belang aan lyding wat erken en beklag word. Dit dui ook spesifiek op 'n bewustheid van ruimtelike afstand soos wat beide predikers en hoorders in die tyd van die pandemie beleef en ook die impak wat dit op lyflikheid te midde van inperking het.

Soos wat predikers nader aan die kameras skuif, mag hul moontlik die ruimtelike en emosionele afstand tussen hulle en hul hoorders beleef. Mens sou kon argumenteer dat e-dienste self liminale ruimtes is waar predikers naby dog ver van hul hoorders verkeer. Hierdie ruimtelike

⁵⁴ Sien in hierdie verband ook *Cas Wepener*, Stil Saterdag 2020. God is 'n gat om 'n gat, LitNet, 10 April 2020, <https://www.litnet.co.za/stil-saterdag-2020-god-is-n-gat-om-n-gat/> (10 April 2020 geraadpleeg).

naby-ver spanning tussen prediker en hoorder is nie nuut vir die kerk nie. Warner et al. herinner hul lesers dat Paulus se briewe virtuele kommunikasie was wat die kerk herinner dat die Liggaam van Christus se *nabyheid* verby fisiese nabyheid strek.⁵⁵ Filippense en Filemon is immers vanuit Paulus se tye van inperking (gevangenis) geskryf. Dit is vanuit Paulus se eie Stil Saterdag wat hy oor kilometers heen intieme briewe vir gemeenskappe wat self inperkinge, ontberings en liminaliteit beleef het, kon skryf.⁵⁶

In hierdie virtuele ruimte word predikers genooi om, hetsy in Lydenstyd of Paastyd, in 'n preek-modus van Stil Saterdag te vertoef, te berus in 'n homiletiese spiritualiteit van liminaliteit wat aan beide kruis en opstanding vashou, solank as wat die grendeltyd, op watter vlak ook al, duur.

Die kern van die predikers se preke tydens die Sondag voor en na grendeltyd 2020 was geloofsgewoontes en geloofsonderskeiding wat die hoorders, te midde van die ontwrigting wat deur die COVID-19-pandemie veroorsaak word, kan help om God se goddelikheid as troos en hoop raak te sien en diensbaar te wees. Op grond hiervan is 'n homiletiese praxisteorie geformuleer wat sentreer om die *naby-ver* spanning in die beleefde, sowel as in die verkondigde realiteit en wat geloofsgewoontes en geloofsonderskeiding as die ruimte bied wat hierdie spanning kan vashou. Die fondament waarop so 'n praxisteorie rus, is die teologie van Stil Saterdag, 'n drumpeltyd wat beide prediker en hoorder aan sy/haar eie lyf voel, maar as sodanig is dit 'n hoopvolle teologie wat, terwyl almal wat betrokke is in die preekgebeure lyflik ingekerker is, vashou aan beide lyding en oorwinning.

Rev. Marileen Steyn, born 1992, Ph.D. Student at and Research Assistant for the Department of Practical Theology and Missiology at the Stellenbosch University, marileen.steyn@gmail.com.

Prof. Cas Wepener, born 1972, Professor in the Department of Practical Theology and Missiology at the Stellenbosch University, cwepener@sun.ac.za.

Prof. Hennie J.C. Pieterse, born 1936, Research Fellow at the Department of Practical Theology and Missiology at the Stellenbosch University, pietehjc@absamail.co.za.

⁵⁵ Warner et al. (note 25), 19.

⁵⁶ Filippense se tema van eskatologiese verwagting kan as herinnering dien dat die liminaliteit van Stil Saterdag nie net in die oomblik tussen Christus se dood en opstanding lê nie, maar dat die kerk ook in die liminaliteit tussen Christus se hemelvaart en terugkeer leef.